

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آیات و احادیث بوستان

علی اکبر سرگلزائی

سر شاه	سر گلزاری، علی اکبر، ۱۳۱۷-
عنوان و پدید آور	آیات و احادیث بوستان / علی اکبر سر گلزاری
مشخصات نشر	مشهد ضریح آفتاب - ۱۳۸۸.
مشخصات ظاهری	۵۱۲ ص.
شابک	978-964-429-236-1
وضعیت فهرست نویسی	فیبیا
موضوع	سعدی، مصلح بن عبدالله، ۴۹۱ ق، بوستان -- قرآن.
موضوع	سعدی، مصلح بن عبدالله، ۴۹۱ ق، بوستان -- احادیث.
موضوع	سعدی، مصلح بن عبدالله، ۴۹۱ ق، بوستان -- کشف الغیبیات.
موضوع	قرآن در ادبیات فارسی.
موضوع	احادیث در ادبیات فارسی
رده بندی کنگره	۲/۹ س / ۵۲۰۵ PIR
رده بندی دیویی	۸۱ / ۳۱
شماره کتابخانه ملی	۱۳۲۹۱۹۵

نام کتاب	: آیات و احادیث بوستان
پدید آور	: علی اکبر سر گلزاری
ناشر	: مؤسسه فرهنگی، هنری و انتشاراتی ضریح آفتاب
نوبت چاپ	: اول، ۱۳۸۸
قطع	: وزیری
شمارگان	: ۱۰۰۰ جلد
قیمت	: ۶۵۰۰۰ ریال
چاپ	: دقت ۳۱۲۵۰۵۲ (۶ خط)
شابک	: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۴۲۹ - ۲۳۶ - ۱
مرکز پخش	: مشهد - خیابان امام خمینی (ره) - جنب سازمان آموزش و پرورش خراسان
	دفتر و فروشگاه مرکزی مؤسسه فرهنگی، هنری و انتشاراتی ضریح آفتاب
	تلفن: ۲۲۱۰۰۴۵ نمابر: ۲۲۱۲۲۲۴ «حق چاپ محفوظ است»

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
باب اوّل: در عدل و تدبیر و رأی	۷۹
باب دوّم: احسان، نیکوکاری	۲۰۵
باب سوّم: در عشق و مستی و شور	۲۴۳
باب چهارم: تواضع (فروتنی)	۲۷۵
باب پنجم: در رضا	۳۱۵
باب ششم: در قناعت	۳۳۷
باب هفتم: در عالم تربیت	۳۶۱
باب هشتم: در شکر بر عافیت	۴۰۹
باب نهم: در توبه و راه صواب	۴۴۵
باب دهم: در مناجات و ختم کتاب	۴۹۱

کتاب آیات و احادیث بوستان سعدی، گردآورده فاضل گرامی آقای علی اکبر سرگلزایی اثر مغتنمی است که در مطالعات ادبی و اسلامی، دانشجویان و معلمان ادب فارسی را به کار می آید. زیرا هم بوستان سعدی از آثار درجه اول ادبی و اخلاقی فارسی است و هم مقوله انعکاس معارف اسلامی و قرآنی در ادبیات امری خطیر و مهم و برای پرورش اندیشه نسل امروز سودمند است. بنده چاپ و نشر این اثر را به وجهی نیکو و در خور برای اشاعه معارف دینی و ادبی مفید و لازم می دانم.

دکتر محمد جعفر یاحقی

معاون پژوهشی و استاد دانشکده ادبیات و علوم انسانی

«باسمه تعالی»

فاضل ارجمند جناب آقای علی اکبر سرگلزائی

سلام علیکم:

نامه جنابعالی را دریافت کردم. از لطفتان سپاسگزارم و مزید توفیق‌تان را از خداوند متعالی خواستار، در مورد کار تازه به نظر بنده اگر بتوانید، تأثیر قرآن کریم و سخنان علی (ع) و حدیث‌های پیغمبر (ص) را در بیت‌های بوستان سعدی معین فرمائید کاری بسیار سودمند است.

اینکه نوشتم (اگر بتوانید) مقصودم علاقه‌مندی شما به این کار است و گر نه از جهت استعداد علمی و پشت کار بحمدالله هر دو را دارید.

دعاگر شما

سید جعفر شهیدی

سخنی با خوانندگان گرامی

از آن زمان که گلستانِ اندیشه و اذهان پویا و روان پارسی گویان با سپهر پر ستاره‌ی آسمانِ وحی و ولایت آشنا و همسایه گردید و دیدگان شاعران و نویسندگانِ نکته پرداز زبان و ادب فارسی، به انوار درخشان کلام وحی و گفتار پیامبر اکرم و عترتش نورانی شد و دولتِ دیدارِ گنجِ شایگان به صورت سرمایه‌ی رایگان دست داد؛ هر کدام از پویندگان عالم سخن فارسی بنا به معرفت و مهارت خویش از منشور حیات بخش کلام الهی و کلمات نهج الفصاحه و نیز از آثار باب مدینه‌ی علم الهی و چشمه‌ی زلال امیرالبلغا سرمایه‌ای قابل و لذت بخش برگرفتند و با شناوری در اقیانوس معارف اسلامی گوهر مورد نظر خویش را چیدند.

یکی از این خوشه چینان مزرعه‌ی وحی ملک المتکلمین شیخ مصلح الدین سعدی است که در آثارش از جمله بوستان، به طرز ماهرانه‌ای از مشعل‌های فروزان آیات و احادیث، روشنایی برگرفته است و با گزینش آیات و سخنان گهربار پیامبر عظیم الشان و حضرت امیرالمؤمنین امام علی ابن ابیطالب صلوة الله علیه بر نفاست و لطافت اشعار خویش افزوده و به سخن خود ارزش و ارجی در خور بخشیده است. به گونه‌ای که هر خواننده‌ی آگاه به آیات و گلزار معارف الهی را به خود فرا می‌خواند و به چیدن گل‌های معانی و می‌دارد.

این جانب با سیری در دیار معطر بوستان سعدی بر آن شد تا آن گوهرها را در حدّ توان و امکان اندیشه‌ی خویش بچیند و در سبد معنی قرار دهد و به اهل معرفت، فرهنگ، ادب و دانش تقدیم دارد. روش کار این جانب به این صورت بوده است که ابتدا بیت یا ابیاتی که حاوی آیه یا حدیث می‌باشد، نوشته شده و سپس درباره‌ی آن‌ها توضیحی داده شده و آیه یا حدیث مورد نظر بیان گردیده است. امید است اگر اهل علم و دانش به آیه و حدیثی برخوردند که فکر قاصرِ نگارنده بدان راه نیافته است یا نقص و اشتباهی در این مجموعه دیدند، حمل بر کمی دانش و قصور در غور و تأمل این جانب بنمایند و پژوهنده را آگاه فرمایند تا در آینده مورد استفاده قرار گیرد. در خاتمه‌ی توضیحات پیام‌هایی که مربوط به آیه یا حدیث بوده است استخراج گردیده و نوشته شده است.

به نام خدایی که جان آفرید

سخن گفتن اندر زبان آفرید

بیت ۱

زبان را چه بینی که اقرار داد؟

بین تا زبان را که گفتار داد؟

بیت ۳۴۶۴

حکمت بالغه‌ی پروردگار بر این تعلق گرفت که انسان این سرگل جهان هستی نمایندگی و خلیفه‌ی الهی خویش را با تراوشات و مفاهیم عالی ذهن و دستاوردهای اندیشه و فکر پویا در قالب بیان باثبات برساند و با صرف انرژی فکری فرآورده‌های ذهن را به صورت بیّنه و دلیل علمی متقن به دیگران منتقل نماید و موجبات پیشرفت فرهنگ و تمدن خویش را فراهم آورد. اگر نعمت عظمای بیان نمی‌بود انسان به هیچ وجه نمی‌توانست سزاواری جامعه خود را علنی نماید زیرا بیان را هر چند به سخن گفتن معنی کردند ولی با سخن تفاوت دارد سخن رمز و قرارداد میان جانداران از جمله انسان است بیان هدیه‌ی الهی و ساخته شده‌ی افکار عالی و اذهان خلاق است و همان می‌باشد که دانشمندان با آن دیگران را مسحّر خوشتن می‌سازند و حال آن که سخن این طور نیست گاهی باعث رنجش شنونده می‌شود و یا با بیهوده‌گویی ادا می‌گردد. بدین جهت بنظر بنده سعدی علیه الرحمة برای بیان مفهوم بیت به آیه: «خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ: خداوند انسان را آفرید و بیان را به او آموخت: رحمان (۵۵) آیه ۳ و ۴ استناد می‌نماید.»

پیام‌های آیه:

بی‌شک هر آیه و حدیثی پیام‌هایی دارد که به عقیده بنده پیام‌های آیه به شرح ذیلند:

- ۱ - بیان نعمت و هدیه‌ی الهی است.
- ۲ - بیان باید بنحو احسن به کار رود.
- ۳ - بیان با قلم و زبان هم فهمانده می‌شود.
- ۴ - هر بیان را می‌توان سخن گفت اما هر سخنی را نمی‌توان بیان نامید.
- ۵ - سخن با زبان و اشاره ادا می‌شود.
- ۶ - اگر سخن رساننده معرفت حکما و عقلا باشد آن بیان گویند.
- ۷ - سخن باید مانند غذا نه سرد باشد و نه گرم

خداوند بخشنده دستگیر کریم خطابخش پوزش پذیر

بیت ۲

هر گاه یاری خداوند متعال به بنده خاطی روی نماید و ارادتی مبنی بر پشیمانی گناه به دل وی وارد گرداند انقلابی در درون و بیداری روح در او بوجود می آید و زبان دل به مقام ربوبی عرضه می دارد: «بارخدا یا! من در این جا از گناهان بزرگ و کوچک خویش و از گناهان پوشیده و آشکار، به سوی تو بازگشت می نمایم مانند بازگشت کسی که گناهی را به دل نگذراند.»^(۱)

این زمان است که نور معرفت ایمان که از دل برخاسته، دل تاریک گشته را، بجایگاه اولیّه اش بر می گرداند و تائب را و اوستا را با خداوند باطناً و ظاهراً برای همیشه عهد و پیمان استوار بندد که هرگز به گناه نپردازد و واجبات را انجام دهد و از ستمی که کرده، حلالیت بطلبد و آن قدر بطاعت بپردازد که گوشت های روییده از نابکاری و ستم، ذوب، و روح بندگی او قوی گردد و محبت الهی از دل او بروز نماید.

این دروازه باز خداوند به بندگان، سیه گویان، خطاکرداران و زشت پنداران می فهماند:

۱ - بخود آیند و پیشه آزدن را کنار بگذارند.

۲ - حالت ایثار را که حالتی خدایی است پرورش دهند.

بشرطی که مجرم بر مسیرش اصرار نورزد و گر نه: «بدی را بمانندش کیفر دهید تا بدکار از حدود خود تجاوز نکرده، بر خلاف دستور دین رفتار ننماید زیرا شرّ و بدی را جز بدکاری از بین نمی برد.»^(۲)

بدین جهت بیت به عقیده بنده صراحت آشکاری به آیه: «وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَ يَغْفِرُ عَنِ السَّيِّئَاتِ وَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ» خداوند است که توبه را از بندگان خود پذیرا می شود و گناهان را می بخشد چون خداوند بر اعمال بندگان آگاهست: شوری (۴۲) آیه ۲۵» دارد:

ای تو از حال گذشته توبه جو کی کنی توبه از این توبه بگو^(۳)

پیام‌های آیه:

- ۱ - بخشش خداوند محدودیت ندارد.
- ۲ - خداوند پوزش خطاکار را می‌پذیرد.
- ۳ - اراده بر پشیمانی باید از جانب خداوند القا شود.
- ۴ - زیان دل باید به گناه و توبه اقرار نماید.
- ۵ - بازگشت باید قلبی باشد.
- ۶ - خداوند بر اعمال ما دانا است.
- ۷ - توبه بر اثر علم به عقوبت گناه و خطر آینده‌اش بوجود می‌آید.
- ۸ - توبه باید زمان گذشته و حال و آینده را در برگیرد.

سر پادشاهان گردنفر از به درگاه او بر زمین نیاز

بیت ۴

با نگاهی به غنا و فقر، غنا در حقیقت ذاتی حضرت ربوبی، و نیاز صفت ذاتی انسان است چه پادشاه باشد و چه گدا چون اگر تمام دنیا را به کسی بدهند باز هم احساس بی نیازی نمی کند. خداوند جلّ و علا آن غنی با لذّات این مطلب را باین صورت می فرماید: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ: ای مردم! شما نیازمندان درگاه خداوند هستید و خداوند غنی و مهربان و قابل ستایش است: فاطر (۳۵) آیه ۵۱»^(۱)

بدین علت اگر خداوند تمام دنیا را به یک نفر ببخشد نه از توانگری او کم می شود و نه احساس نیازمندی می نماید چون غنی با لذّات است و ماسوی الله سر تا پا فقر و نیازمند اویند. با توجه بدین مضمون است که سعدی همگان از جمله پادشاهان گردنکش را نیازمند لطف و احسان خداوند معرفی می نماید که به نظر اینجانب بیت، یادآور آیه: «فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ: خداوند بی نیاز و شایسته ستایش است: ابراهیم (۱۴) آیه ۸» می باشد و همه باید برای رفع نیاز دست توسل بدرگاهش بلند کنند.

اگر انسانی این موهبت بسیار بزرگوار (بخشش) را قدر نداند ناسپاسی سبب قطع فیوضات حضرت حق می شود بدون شک هستی او بر باد می رود و «فرو ریزند قالب ها»:

پیام های آیه:

- ۱ - غنا صفت ذاتی خداوند و نیاز صفت ذاتی انسان است.
- ۲ - همگان برای رفع نیاز باید به خداوند پناه آورند.
- ۳ - با قطع فیوضات حق «فرو ریزند قالب ها»
- ۴ - هیچ کس غیر از خداوند لایق بر آوردن نیاز کائنات نیست.
- ۵ - رفع نیاز به وسیله انسان سرزنش دارد ولی خداوند این طور نیست.

نه گردن‌کشان را بگیرد بفرور

نه عذرآوران را براند بجور

بیت ۵

استمرار عنایات حضرت حق و مهربانی مهربان علی الاطلاق نسبت به بندگان با هر رفتار بنده داریم در جریان است و تداوم این حالت است که به جای تولید وابستگی، به انسان احساس گردن‌کشی دست می‌دهد اما جلوه‌های مهربانی خداوند بگردن‌فرازان این مطلب را می‌فهماند که نباید با دیدن بدی از کسی بفوریت کیفر داد بلکه مهلت داد شاید بخود آید و از توهین و خطایی که روا داشته، برگردد.

ولی چه زیادند از اعطای مهلت سوء استفاده می‌نمایند و «از نعمت‌های خدا مغرور می‌شوند، و بسا کسانی که با پرده پوشی خداوند اندک اندک رو بهلاکت می‌روند و بسا اشخاصی که با تعریف و تمجید مردم گول می‌خورند.»^(۱) و در آنان توهّم کبر و غرور ایجاد می‌شود.

به همین جهت سعدی تأخیر مجازات زورگویان و قلدران را با توجه به آیه: «وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا تُمَلِّي لَهُمْ خَيْرًا لِّأَنفُسِهِمْ إِنَّمَا تُمَلِّي لَهُمْ لِيَزْدَادُوا إِثْمًا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ: آنهایی که کافر شدند گمان نکنند مهلتی که به ایشان می‌دهیم برای آنها خوب است بلکه مهلت می‌دهیم تا به گناه خود بیفزایند و برای آنها عذاب خوارکننده‌ای است: آل عمران (۳) آیه ۱۷۸»^(۲) بعقیده بنده بیت را می‌سراید.

پیام‌های آیه:

۱ - تداوم مهربانی بگردن‌کش نباید بر غرورش بیفزاید.

۲ - دانایان مهلت کیفر را به توبه می‌کشانند.

۳ - خداوند پوزش خواهان را می‌آمرزد.

۴ - وصف گناه نباید باعث عیش شود.

و گر خشم گیرد به کردار زشت چو باز آمدی ماجرایی در نوشت

بیت ۶

خشم خداوند نسبت به بنده در تمام مواقع، تنبیهی و جهت یادآوری است شاید با اشک گریه سحرگاهی خاتمه پذیرد و بنده راه توبه و اخلاص پیشه نماید و روی بدرگاهش آورد و عذر خواهد.

چه زیادند که با پیشامدی به «الله» پناه می‌برند و از او مدد می‌جویند و مورد نواخت هم قرار می‌گیرند بدین جهت سعدی بعقیده بنده بیت را با توجه به آیه: «فَمَنْ ثَابَرَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَحِيمٌ» کسی که بعد از ستم‌گری، توبه کند و در مقام جبران برآید خداوند او را خواهد بخشید زیرا خداوند آمرزنده و مهربان است: مانده (۵) آیه ۳۹^(۱) درباره پذیرش توبه و عذر تقصیر که در قرآن متذکر شده، می‌سراید.

شاید ستم‌گران، هتاکان و خشم‌گینان رو بدرگاه حضرت حق آورند و مردم از شرشان آسوده بخوابند و آنان با بار سنگین ستم‌گستری به قیامت وارد نشوند و ریشه آبروشان در همین دنیا نخشکد و نسوزد و بیاد فنا نرود.

پیام‌های آیه:

- ۱ - خشم خداوند هدیه او به بندگان است.
- ۲ - هر پیشامد باید سبب توجه انسان به خدا شود.
- ۳ - همان طور خواب ظالم راحتی می‌بخشد بخود آمدن‌شان بیشتر سبب آسایش خود و دیگران می‌شود.

و لیکن خداوند بالا و پست به عصیان در رزق بر کس نیست

بیت ۱۳

رحمائیّت خداوند علیّی چنان شمولی دارد که همگان حتی گنه کاران را در بر می گیرد تا بدانند که «خالق در حقّ بنده تقصیر نکرده است»^(۱) و در روزی بر کسی نمی بندد و این گنه کار است که خود را از شراب شوق دیدار حق محروم می سازد و گمراهی پیش می گیرد.

بهمین مناسبت سعدی در گلستان هم همین مضمون را به صورت «وظیفه روزی خواران بخطای منکر بُرد» متذکر گردیده است و بعقیده اینجانب معنی و مضمون بیت به آیه: «قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ وَ إِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ» بگو: چه کسی شما را از آسمانها و زمین روزی می دهد بگو: الله. مسلماً ما یا شما با این همه مهربانی بر هدایت یا گمراهی آشکاری هستیم: سبا (۲۴) آیه ۲۴ اشاره دارد و راز رحمائیّت خداوند را به مشرکین هم گوشزد می فرماید تا اگر استثناء از غیر خداوند احسان یا لطفی دیدند خداوند را رازق خود بدانند.

پیام های آیه:

- ۱ - رحمائیّت خداوند همگان را شامل می شود.
- ۲ - مشرکان بدانند غیر خدا روزی رسان نیست.
- ۳ - بر خداوند عصیان نوزند.
- ۴ - به هیچ کس غیر از خدا توکل نکنند.
- ۵ - کاینات بر سفره عطای خداوند نشستند.